

RECENZIJAS

1918.–1920. gads: Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokolos, notikumos, atmiņās. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013. 800 lpp.: il. ISBN 978-9984-840-27-7

Kā veltījums Latvijas Republikas proklamēšanas 95. gadadienai tapusi Latvijas Kara muzeja (Barba Ekmane), Latvijas Nacionālās bibliotēkas (Linda Krūmiņa, Kristīne Zaļuma), Valsts kancelejas (Līga Peinberga), Latvijas Valsts vēstures arhīva (Dr. hist. Valda Pētersone), Latvijas Nacionālā vēstures muzeja (Irina Zeibārte) veidotā

grāmata gan atlasītā materiāla daudzveidības, gan apjoma ziņā noteikti vērtējama kā visnozīmīgākā Latvijas neatkarīgā valstiskuma pirmo gadu norises atspoguļojoša dokumentāra publikācija. Grāmatas pamatā likti Latvijas Republikas Pagaidu valdības sēžu protokoli, kuri pilnībā tagad tiek publicēti pirmo reizi. Tāpat pirmpublicējums ir daudzi grāmatā ietvertie aplūkojamo laika posmu mūsu valsts un tautas vēsturē skaidrojošie dokumenti.

Izdevumu ievada zinātniski un pārdomāti strukturēta Dr. hist. Valtera Ščerbinska eseja “Pirmie soļi. Latvijas valsts un tās pārvaldes izveidošana”. Autors sabiedriski politisko procesu attīstību Latvijā un neatkarīgas valsts veidošanos rāda uz Eiropas tā laika norišu kopējā fona un ciešās kopsakarībās ar to. Eseja rosina uz dziļākām pārdomām par to, kāpēc Latvijas ceļš uz neatkarību bija tik grūts. Esejā pamatoti atzīmēta tā lielā popularitāte, ko baudīja lielinieki “atsevišķos iedzīvotāju slāņos un kas ir svarīgi arī latviešu strēlnieku vidū” (24. lpp.). Te gan būtu piebilstams, ka lielinieki saņēma visplašāko atbalstu, kurš arī noteica P. Stučkas vadītās padomju valdības triumfa gājieni uz varu gandrīz visā Latvijas teritorijā 1919. gada sākumā. Plašas iedzīvotāju masas tajā brīdī loloja cerības, ka lielinieki tūdaļ pat padzīs nīstos vāciešus un izveidos savā propagandā apsolīto “taisnības valsti”. Lai cik mums varbūt šodienas politisko uzskatu rāmjos būtu nepieņemami to atzīt, vienīgi lielniecisma uzvara Krievijā pavēra iespēju Latvijas neatkarīgas valsts izveidei un tās starptautiskai atzišanai. Ir diezgan viennozīmīgi skaidrs, ka Kolčaka, Judeņiča, Deņikina vai Vrangaļa armiju uzvaras gadījumā nekādas Latvijas brīvvalsts nebūtu. Latviešu strēlnieki, kas karoja Krievijas pilsoņu

kara frontēs, netieši deva daudz lielāku ieguldījumu Latvijas brīvības izcīnīšanā, nekā tieši varēja dot četras Oskara Kalpaka vadītās latviešu rotas Baltijas landesvēra sastāvā. Reizē, protams, nekādi nedrīkst aizmirst, ka gan lielnieki, gan vācu Dzelzsdivīzija un Baltijas landesvēra vienību vairākums bija Latvijas neatkarībai absolūti naidīgi spēki.

Vēsturiski plašāku analīzi un izvērtējumu pelna Latvijas Pagaidu valdības iedibinātā politika attiecībā uz mazākumtautībām. Pilnībā piekrītot autora atziņai, ka Pagaidu valdības liberālo politiku attiecībā pret nacionālajām minoritātēm noteica ne tikai valdības nedrošais stāvoklis, bet arī tās demokrātiskais valsts veidošanas uzstādījums (40. lpp.), nekādi nevar pievienoties viedoklim, ka Latvijā izveidotā mazākumtautību izglītības sistēma "lielā mērā saglabāja atsevišķu minoritāšu segregāciju, neļāva tām integrēties Latvijas sabiedrībā" (54. lpp.). Latvijas patiesi demokrātiskā mazākumtautību izglītības sistēma jau drīz vien tika starptautiski novērtēta un atzīta par izcilu paraugu attiecībām starp valsti un tās nacionālajām minoritātēm. Mazākumtautību skolās valsts valoda un vēsture bija obligāti mācību priekšmeti, bet jēkādī mēģinājumi "integrācijas" (toreiz tādu vārdu nelietoja) vārdā latviskot mazākumtautību skolas tiktu uztverti kā pārtautošanas un varmācīgas asimilācijas centieni. Ja, atjaunojot mūsu valsts neatkarību, mēs būtu spējuši gudri atjaunot arī mums mantojumā atstāto mazākumtautību izglītības sistēmu, tad mums varbūt šodien nevajadzētu uztraukties par "divkopieni valsts stāvokli" un valodu lietošanas un mācīšanas jautājuma izmantošanu Latvijai naidīgā propagandā.

Atsevišķā grāmatas sadaļā "Latvijas Pagaidu valdības valstsvīri" apkopotas izvērstas Pagaidu valdības ministru un ministru biedru biogrāfijas, kurām pievienoti attiecīgo personu fotoportreti. Šīs biogrāfijas koncentrētā, bet vienlaikus izsmēlošā veidā sniedz ziņas par attiecīgo valsts darbinieku dzīves gājumu, sabiedriski politisko darbību un ieņemtajiem amatiem. Atsevišķām biogrāfijām gan būtu nepieciešami daži precizējumi. Tā Jāņa Baloža biogrāfijā redakcionāli neprecīzi norādīts, ka viņš 1925. gadā ievēlēts par 2.–4. Saeimas deputātu (76. lpp.). Kā zināms, 1925. gadā notika 2. Saeimas vēlēšanas un ievēlēšana par deputātu tajā automātiski nenozīmēja ievēlēšanu arī 3. un 4. Saeimā. Te būtu pieticis vien ar norādi, ka J. Balodis bijis 2.–4. Saeimas deputāts, īpaši neminot 1925. gadu. Tāpat precizējums vajadzīgs Arveda Berga biogrāfijai (78. lpp.), 1941. gada 29. septembrī Čkalovas apgabaltiesa viņam piesprieda nāvessodu, kurš tika izpildīts 1941. gada 19. decembrī.¹

Tālākais grāmatas saturs grupēts sadaļās pa Ministru kabinetiem, atbilstošo sadaļu ievadot ar atvērumu, kurā norādīts attiecīgās valdības sastāvs ar ministru pilnvaru laikiem. Līdzās Ministru kabineta sēžu protokoliem grāmatā atrodams tiešām plašs dokumentu, materiālu un ilustrāciju klāsts, kurš vispusīgi parāda aplūkotā laika posma sabiedriski politiskās,

¹ Latvijas Valsts arhīvs, 1986–1–7340.

saimnieciskās un kultūras norises, kā arī ikdienas dzīves apstākļus. Grāmatas veidotāji savu iespēju robežās ir devuši paskaidrojumus, kuri satur biogrāfisku informāciju par Ministru kabineta protokolos minētajām personām, īsus skaidrojumus par preses izdevumiem, organizācijām, pasākumiem un notikumiem. Izdevuma veidotāji kopumā veiksmīgi spējuši atlasīt tieši tās preses publikācijas, izvilktumus no dienasgrāmatām un atmiņām, kas vispilnīgāk un spilgtāk raksturo Latvijas valsts tapšanas pirmos gadus un nes sevī patiesu klātbūtnes un līdzpārdzīvošanas sajūtu. Dažos gadījumos materiāla izvietojums grāmatā un tā atlase būtu bijusi veicama mazliet pārdomātāk. Tā, piemēram, pie Ministru kabineta 1920. gada 12. marta sēdes protokola, kurā lemts par noziedznieku nogalinātā Rīgas kriminālpolicijas inspektora Paula Siliņa apbedīšanas izdevumu segšanu uz valsts rēķina (640. lpp.), attiecīgā atvērumā nav P. Siliņa fotoattēla, kurš ievietots tikai 643. lapaspusē. Noteikti uzskatāmāk un saturiski precīzāk šo ģīmetni būtu bijis ielikt 641. lapaspusē – tieši iepretim atbilstošajam sēdes protokola lēmumam.

Vienīgais, kas raisa neizpratni, ir tas, ka grāmatā ne ar vienu vārdu nav pieminēts landesvēristu sarīkotais terors pēc Rīgas ieņemšanas 1919. gada 22. maijā. Laikraksts "Tautas Balss" 1919. gada 22. jūnijā par šo slaktiņu rakstīja: "„ nebij ne tiesas, ne izmeklēšanas, bij tikai nošaušanas un izrēķināšanās. [...] Pirmos vasaras svētkos centrālcietumā bij ieradies angļu misijas priekšstāvis. [...] Cietumā viņš pārliecinājies, ka 99% ieslodzīto ir latvieši, ka pirmo svētku rītā nošauti 48 vīrieši un 16 sievietes [...]” Bez izmeklēšanas un tiesas nošauto cilvēku kopskaitu laikraksts lēsa uz aptuveni 2 tūkstošiem. Līdzīgas patvarīgas nošaušanas notika, piemēram, arī Inčukalnā, pret kurām protestēja pat A. Niedras valdība savā 1919. gada 16. jūnija sēdē, pieprasot, lai karatiesa sastāvā turpmāk vairākumā būtu latviešu juristi un lai patvarīgās nošaušanās vainīgie karavīri tiktu sodīti ar nāvessodu. Tā vietā Rīgas atbrīvošanai (pareizāk gan to būtu saukt par ieņemšanu) veltītajā grāmatas atvērumā atrodams neko neizsakošs atmiņu fragments, kura rakstītājs apdziedājis lidaku nārstošanu, bērzu uzplaukšanu un varžu kurkstēšanu (309. lpp.).

Diemžēl nākas secināt, ka landesvēristu terora noklusēšana ir kļuvusi par Latvijas 1919. gadam veltītās historiogrāfijas kopēju iezīmi un pilnībā viens pret vienu atgādina padomju historiogrāfijas noklusējumu par P. Stučkas valdības laikā pastrādātajiem noziegumiem.

Kopumā ņemot, grāmata neapšaubāmi ieņems paliekošu vietu Latvijas historiogrāfijā un vēstures avotu publikāciju klāstā kā tiešām rūpīgi un kvalitatīvi veikts darbs, uz kuru balstoties varēs veikt tālākus, dziļākus un vispusīgākus pētījumus par mūsu valstiskuma sākotni.

Arturs Žvinklis